

Věstonický trojhrob, 35 let poté

V průběhu 130 let vydalo relativně malé území moravského koridoru ten nejucelenější soubor kosterních pozůstatků pleistocenního *Homo sapiens*, který mohla mít paleoantropologie k dispozici, ale další osudy tak unikátního materiálu ovlivnila série nešťastných i šťastných okolností. Dodnes litujeme, že byla v posledních dnech 2. světové války zničena podstatná část předválečných paleoantropologických sbírek, včetně té nepočtenější, kterou shromáždil Karel J. Maška v Předmostí. Naštěstí Dolní Věstonice (lokalita I) do té doby vydaly jen jednotlivé fragmenty lidských koster. Doba nových objevů v areálu Dolní Věstonice – Pavlov přišla až po válce, spolu s nástupem Bohuslava Klímy; výzkum převzal v roce 1947 a hned v roce 1949 tam odkryl první hrob ženy (DV 3).

Chvilé, kdy se jednoho srpnového večera v roce 1986 začaly z kulturní vrstvy na lokalitě Dolní Věstonice II vynořovat tři červeně zbarvené lebky a poté kontury tří kompletních koster, patří k neopakovatelným zážitkům. Napsáno o tom bylo dost a dost.

Bude na místě zopakovat, že oba krajní jedinci byli jednoznačně mladí muži (DV 13, 14), zatímco pohlaví prostředního jedince (DV 15) zůstávalo nejasné; vzájemná poloha koster svědčila o záměrném uložení a snad vyjadřovala určité sdělení (souhrnná publikace viz Klíma 1995). Po euforii kolem objevu ovšem následovalo 35 let pracné konzervace, deskripce, analytického výzkumu a v neposlední řadě i určité vědecké diplomacie (pokud mohu takového termínu použít). Také to je svým způsobem dobrodružství a tehdy nastoupila série šťastných okolností.

Už v komisi svolané na místo těsně po objevu stanuli dva významní čeští antropologové, profesori Jan Jelínek a Emanuel Vlček, kteří nález uvedli do paleoantropologické literatury (jako první Jelínek 1987, soustavněji a už v doprovodu specializovaných studií Vlček 1992). V průběhu 90. let se pak podařilo sestavit reprezentativní mezinárodní tým, který provedl celkový soupis materiálu, jeho detailní deskripci a první interpretaci.

Obr. 1. Trojhrob během začišťování. Foto J. Svoboda, 1986 (archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. – dále ARÚB, M-FT-400062200).

Fig. 1. The triple burial in the course of cleaning. Photo by J. Svoboda, 1986 (Archive of the Institute of Archaeology, Czech Academy of Sciences, Brno – hereinafter referred to as ARÚB, M-FT-400062200).

Obr. 3. Vilém Gebauer začišťuje trojhrob. Foto B. Klíma, 1986 (archiv ARÚB, M-FT-400052200).

Fig. 3. Vilém Gebauer cleaning the triple burial. Photo by B. Klíma, 1986 (Archive ARÚB, M-FT-400052200).

Obr. 2. Konzultace během čištění trojhrabu. Zleva dolů B. Klíma, řidič Halas, J. Poulik, R. Tichý, H. Svobodová. Foto J. Svoboda, 1986 (archiv ARÚB, M-FT-400061800).

Fig. 2. Consultations during the cleaning process. From left to bottom B. Klíma, driver Halas, J. Poulik, R. Tichý, H. Svobodová. Photo by J. Svoboda, 1986 (Archive ARÚB, M-FT-400061800).

Obr. 4. Bohuslav Klíma dokumentuje očistěný trojhrob. Foto J. Svoboda, 1986 (archiv ARÚB, M-FT-400051300).

Fig. 4. After cleaning, Bohuslav Klíma documenting the burial. Photo by J. Svoboda, 1986 (Archive ARÚB, M-FT-400051300).

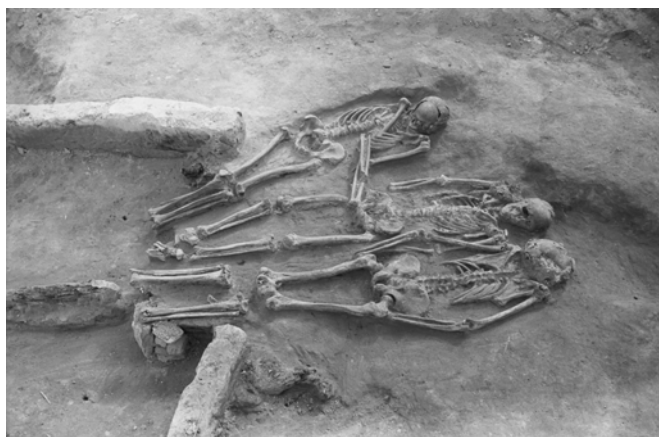
Vedení se ujal profesor Erik Trinkaus z Washingtonovy univerzity v Saint Louis a participovali v něm přední badatelé čeští, američtí i britští, podle svých specializací na jednotlivé části lidské kostry. V roce 2006 společný výzkum vyústil v závěrečnou publikaci (Trinkaus, Svoboda eds. 2006).

Shodou okolností byla 90. léta rovněž obdobím prvních paleogenetických analýz, které od počátku vzbuzovaly velké naděje, přestože metodicky byly ještě v plenkách. Navzdory tlakům ze strany některých genetiků i médií jsme v této fázi trojhrob uchránili od destruktivních odběrů, s poukazem na probíhající morfologický popis a na jeho prioritu. V některých zahraničních sbírkách se totiž tato výzkumná vlna trvale zapsala necitlivě vyvrtanými otvory, aniž by na oplátku vydala odpovídající výsledky. Nedořešeny tehdy zůstávaly problémy odběru (často se žádná DNA ani nenašla) nebo kontaminace recentní DNA (která se samozřejmě našla, ale byla zaměněna za archaickou). Genetici pak žádali, aby mohli své díry vyvrtat znovu.

V době, kdy tým profesora Trinkause ještě pracoval na deskripci koster, založila Max-Planck-Gesellschaft „na zelené louce“ v Lipsku technicky i personálně skvěle vybavený Ústav

evoluční antropologie. Od počátku jsme s ním navázali spolupráci v oblasti analytických metod. Tamní genetické oddělení, které vedl profesor Svante Pääbo, vypracovalo novou metodiku odběru (postačí minimální množství vzorku) i analýzy (rámcově odliší archaickou aDNA od příměsí). A teprve když testovací vzorek zvířecích kostí ukázal, že zachovalost aDNA je na věstonické lokalitě dobrá, přistoupili jsme spolu s Johannesem Krausem ke vzorkování lidských koster.

Paleogenetické analýzy trojhrobu přispěly hned v několika oblastech. Nejvýznamnější je jistě zařazení věstonických vzorků do širšího evolučního schematu pleistocenních populací a jejich migrací, tak jak je rekonstruuje genetika (Fu et al. 2016). A protože naše vzorky pocházejí z kvalitního výzkumu, z jasného kontextu a byly dobře datovány, posloužily také jako opěrný bod při kalibraci paleogenetických datací (Fu et al. 2013). A konečně se paleogenetici vyjádřili k otázce pohlaví onoho středního jedince DV 15 a přiklonili se k mužskému, takže by všichni pohřbení byli muži (Mittnik et al. 2016). Tytéž paleogenetické vzorky pak posloužily ještě k dalším zajímavým analýzám. Radiometrické stáří, dosud určené pouze na základě uhlíků dřevin v přímém okolí koster, teď

Obr. 5. Celková situace je připravena pro komisi. Foto J. Skoupý, 1986 (archiv ARÚB, M-FT-390034000).

Fig. 5. The general archeological context as prepared for the commission. Photo by J. Skoupý, 1986 (Archive ARÚB M-FT-390034000).

Obr. 7. Jednání komise, zleva A. Točík, B. Klíma, J. Poulík, zahraniční host, ředitel školy Sekanina, J. Jelínek, L. Bánesz, místní kronikář, E. Vlček, Vlček jun., R. Musil, J. Sejbal, M. Dočkalová. Foto J. Skoupý (archiv ARÚB, M-FT-390037600).

Fig. 7. The commission evaluation acting. From the left A. Točík, B. Klíma, J. Poulík, a foreign guest, school director Sekanina, J. Jelínek, L. Bánesz, a local historian, E. Vlček, Vlček jun., R. Musil, J. Sejbal, M. Dočkalová. Photo by J. Skoupý (Archive ARÚB, M-FT-390037600).

Obr. 6. Komise 18. srpna 1986. Čelně stojí B. Klíma, V. Gebauer, J. Poulík, K. Valoch, J. Bárta, A. Točík a ředitel školy Sekanina. Foto J. Skoupý, 1986 (archiv ARÚB, M-FT-390036500).

Fig. 6. The commission on August 18, 1986. Facing B. Klíma, V. Gebauer, J. Poulík, K. Valoch, J. Bárta, A. Točík and local school director Sekanina. Photo by J. Skoupý, 1986 (Archive ARÚB, M-FT-390036500).

Obr. 8. Nad trojhrobem roklují E. Vlček, B. Klíma, J. Jelínek, J. Poulík, v pozadí J. Svoboda. Foto J. Skoupý, 1986 (archiv ARÚB, M-FT-390038200).

Fig. 8. The burial being discussed by E. Vlček, B. Klíma, J. Jelínek, J. Poulík, in background J. Svoboda. Photo by J. Skoupý, 1986 (Archive ARÚB, M-FT-390038200).

mohlo být potvrzeno daty přímo z lidské kosti a výsledky se shodují – všechna data se shlukují kolem 31 tisíc let (calBP).

Celou plejádu nových informací poskytl chrup těchto koster. Primární popis od londýnského dentálního antropologa S. Hillsona posléze doplnila funkční analýza zubního obrusu, kterou provedl J. C. Willman. Analýzou zubního kamene navázal kolektiv R. C. Powera, který tak doplnil poznatky o tehdejší výživě. A v posledním článku, který právě vyšel online v PNAS, využívá kolektiv J. Fellows Yatese (2021) tytéž vzorky k výzkumu ústního mikrobiomu (s pozitivním výsledkem z Pavlova I) a přispívá tak k poznání výživy z evolučního hlediska, totiž přítomností bakterií podporujících určitý typ konzumace. A tak bychom mohli pokračovat.

Spolupráce s Ústavem evoluční antropologie, tentokrát s oddělením paleoantropologie vedeným Jean-Jacquesem Hublinem, vyvrcholila v létě 2016, kdy byl na pracoviště v Dolních Věstonicích z Lipska transportován průmyslový CT skener DIONDO D3 s vysokým rozlišením a během několika týdnů tam proběhlo detailní skenování celého kosterního materiálu. Mimo jiné se tak vyřešil jeden starý problém. Během 35 let žádali o studium našich koster kolegové i doktorandi z celého světa, což jsme jim

většinou umožňovali, ale dobré konzervaci vzácných fosilií to jistě neprospívá. Nyní lze místo originálů nabídnout podrobné skeny a využívat je k dalším analýzám a srovnáním.

Přestože je tento krátký článek prioritně zaměřen na trojhrob jako takový, k poznání lokality Dolní Věstonice II samozřejmě přispívá celá řada kontextuálních analýz stratigrafických, paleobotanických, faunistických i archeologických, soustředěných spolu s těmi antropologickými v publikaci vydané k 30. výročí objevu (Svoboda, ed. 2016). Což je ostatně žádoucí u každé komplexní lokality. A samotným trojhrobem se výčet antropologických nálezů z Dolních Věstonic a Pavlova neuzavírá, neboť hned v roce 1987 následoval samostatný hrob staršího muže (DV 16) a jednotlivé lidské kosti a zlomky, volně rozptýlené v kulturní vrstvě, vycházejí na světlo dodnes (především při analýze dříve nalezené fauny; nejnověji Sázelová et al. 2018). Tyto fragmenty vyvolávají další otázky – jde o druhotně porušené hroby nebo bylo nepietní ukládání některých kosterních pozůstatků dobovým zvykem či dokonce rituálem? Potvrzuje se tak známá skutečnost, že čím více otázek analytický výzkum zodpovídá, tím více se otevírá otázek nových. V Dolních Věstonicích to rozhodně platí.

Digitalizace negativů výzkumu v Dolních Věstonicích byla realizovaná z projektu Archeologický informační systém ČR. Všechny fotografie budou zveřejněny v Digitálním archivu Archeologické mapy ČR.

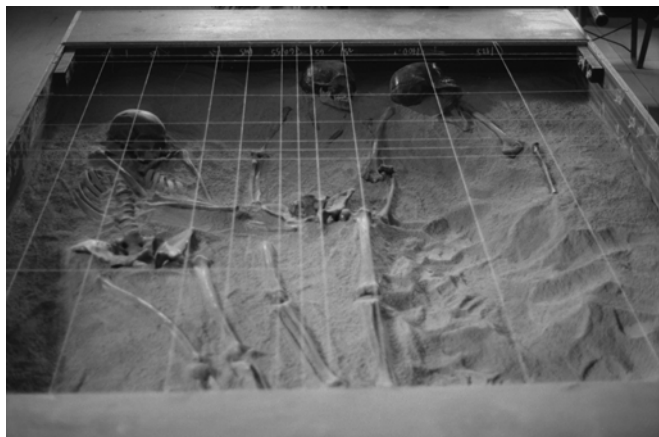
Literatura

- Fellows Yates, J. A., Velsko, I. M., Aron, F., Posth, C., Hofman, C. A., Austin, R. M., Parker, C. E., Mann, A. E., Nägele, K., Arthur, J. V., Bauer, C. C., Crevecoeur, I., Cupillard, Ch., Curtis, M. C., Dalén, L., Díaz-Zorita Bonilla, M., Díez Fernández-Lomana, J. C., Drucker, D. G., Escrivá, E. E., Francken, M., Gibbon, V. E., Gonzalez Morales, M., Mateu, A. G., Harvati, K., Henry, A. G., Humphrey, L., Menéndez, M., Mihailović, D., Peresani, M., Rodríguez Moroder, M., Roksandic, M., Rougier, H., Sázelová, S., Stock, J. T., Straus, L. G., Svoboda, J., Teßmann, B., Weedman Arthur, K., Walker, M. J., Power, R. C., Lewis, C. M., Sankaranarayanan, K., Guschanski, K., Wrangham, R., Dewhurst, F. E., Salazar-Garcia, D. C., Krause, J., Herbig, A., Warinner, G. 2021: The evolution and changing ecology of the African hominid oral microbiome [online]. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA* 118(20). [cit. 2021-05-20]. DOI: 10.1073/pnas.2021655118. Dostupné z: <https://www.pnas.org/content/118/20/e2021655118>.
- Fu, Q., Mittnik, A., Johnson, P., Bos, K., Lari, M., Bollongino, R., Sun, Ch., Giemsch, L., Schmitz, R., Burger, J., Ronchitelli, A. M., Martini, F., Cremonesi, R., Svoboda, J., Bauer, P., Caramelli, D., Castellano, S., Reich, D., Pääbo, S., Krause, J. 2013: A revised timescale for human evolution based on ancient mitochondrial genomes. *Current Biology* 23, 553–559.
- Fu, Q., Posth, C., Hajdinjak, M., Petr, M., Mallick, S., Fernandes, D., Furtwängler, A., Haak, W., Meyer, M., Mittnik, A., Nickel, B., Peltzer, A., Rohland, N., Slon, V., Lazaridis, I., Lipson, M., Schiffels, S., Skoglund, P., Gély, B., Benazzi, S., Gonzales Morales, M., Peresani, M., Straus, L., Caramelli, D., Lari, D., Ronchitelli, A., Valentin, F., Constantin, S., Coppola, D., Grigorescu, D., Neugebauer-Maresch, Ch., Thevenet, C., Wehrberger, K., Crevecoeur, I., Rougier, H., Semal, P., Cupillard, Ch., Bocherens, H., Mannino, H., Conard, N., Harvati, K., Moiseyev, V., Drucker, D., Svoboda, J., Pinhasi, R., Kelso, J., Patterson, N., Krause, J., Pääbo, S., Reich D. 2016: The genetic history of Ice Age Europe. *Nature* 534, 200–205.
- Jelínek, J. 1987: A new palaeolithic triple-burial find. *Anthropologie* XXV(2), 189–190.

Obr. 9. Vilém Gebauer při konzervaci nálezů v budově ARÚB v Dolních Věstonicích. Foto B. Klíma, 1986 (archiv ARÚB, M-FJ-390055800).

Fig. 9. Vilém Gebauer during the conservation of the material in the Archaeological Institute's building at Dolní Věstonice. Photo by B. Klíma, 1986 (Archive ARÚB, M-FJ-390055800).

Obr. 10. První rekonstrukce byla sestavena z odlitků v muzeu v Dolních Věstonicích v roce 1991; od roku 2016 je vystavena v Archeoparku Pavlov. Foto J. Svoboda, 1991 (archiv ARÚB, M-FT-400102900).

Fig. 10. The first reconstruction was composed of bone casts at the Dolní Věstonice local museum in 1991; since 2016, it is exposed at the Archeopark Pavlov exhibit. Photo by J. Svoboda, 1991 (Archive ARÚB, M-FT-400102900).

- Klíma, B. 1995:** *Dolní Věstonice II: Ein Mammutjägerplatz und seine Bestattungen*. ERAUL 73, The Dolní Věstonice Studies 3. Liège: Université de Liège.
- Mittnik, A., Wang, C. C., Svoboda, J., Krause, J. 2016:** A molecular approach to the sexing of the triple burial at the Upper Paleolithic site of Dolní Věstonice [online]. *PLoS ONE* 11(10), e0163019. DOI:10.1371/journal.pone.0163019. Dostupné z: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0163019>.
- Sázalová, S., Wilczyński, J., Wojtal, P., Svoboda, J., Trinkaus, E. 2018:** Puzzling pairs from Pavlov and mortuary diversity in Mid Upper Paleolithic. *Přehled výzkumů* 59(1), 69–88.
- Svoboda, J. (ed.) 2016:** *Dolní Věstonice II. Chronostratigraphy, Paleoethnology, Paleoanthropology*. The Dolní Věstonice Studies 21. Brno: Academy of Sciences of the Czech Republic, Institute of Archaeology, Brno.
- Trinkaus, E., Svoboda, J. (eds.) 2006:** *Early Modern Human evolution in Central Europe. The People of Dolní Věstonice and Pavlov*. The Dolní Věstonice Studies 12. Oxford: Oxford University Press.
- Vlček, E. 1992:** Lovci mamutů z Dolních Věstonic. *Sborník Národního muzea v Praze, B – přírodní vědy* XLVIII(1–4), 3–64.

Summary

The triple burial of Dolní Věstonice, 35 years after

This paper commemorates the discovery of the Gravettian triple burial at the Dolní Věstonice II site in August 1986. It describes the history of the subsequent analytical studies realised on this material during the 35 years since its discovery: a detailed morphological description, dental studies including use-wear and dental calculus, and especially paleogenetics. In addition to studies of the human remains, the paper addresses the contextual studies realised at the site including various aspects of chronostratigraphy, palaeobotanics, archaeozoology and archaeology. New discoveries of human fossil fragments continue up to the present day, and the once resolved questions constantly open new inquiries.

Jiří Svoboda, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Návštěvnícké centrum Mušov – Brána do Římské říše v roce 2020

Na prahu nadcházející letní sezóny, která snad přináší i tolik očekávaný ústup celosvětové pandemické situace a s ním spojené rozvolnění řady limitujících omezení, se znovu otevírá pro veřejnost jedno z pilotních popularizačních zařízení Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., – Návštěvnícké centrum Mušov – Brána do Římské říše. Nabízí se tak vhodná příležitost rekapitulovat předchozí období jeho fungování a stručně též nastínit letošní plány. Se záměrem maximální transparentnosti a informovanosti tak budeme činit každoročně v tomto období na stránkách Přehledu výzkumů.

Slavnostní otevření návštěvníckého centra proběhlo dne 18. června 2020 za účasti prof. RNDr. Evy Zažímalové, CSc., předsedkyně Akademie věd ČR, Martiny Dominové, DiS, starostky obce Pasohlávky a PhDr. Lumíra Poláčka, CSc., ředitele Archeologického ústavu AV ČR, Brno. Mezi čestnými hosty byli zejména členové Akademické rady AV ČR, zástupci rady obce Pasohlávky a zastupitelstva Jihomoravského kraje,

ředitelé a členové vedení hlavních partnerských oborových institucí (Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Archeologický ústav SAV Nitra, Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty MU) a dalších jihomoravských akademických ústavů, zástupci týmů projektanta a zhotovitele stavby a další milí hosté. Hlavní autor projektu B. Komoróczy ve svém úvodním projevu zdůraznil, že „Dnešním otevřením Brány končí jen jedna etapa. Brány jsou od toho, aby se jimi procházelo. Naší snahou, přítomnou již v počátcích celé koncepce a nyní zcela dominantní, se stává, aby Bránou do Římské říše prošel co největší počet zájemců, aby měli pocit, že stálo za to jí projít a aby je ta procházka obohatila. Zcela jednoznačně chceme, aby tato brána napomohla i chápání významu kulturního a archeologického dědictví pro současnost. Aby sloužila jako příklad toho, že když se na jedné straně v zájmu poznání a ochrany hodnot v něčem omezíme, na druhé straně se tím i nesmírně obohatíme a rozšíříme své obzory“ (Archeologie – Mušov).

Obr. 1. Předsedkyně Akademie věd ČR prof. Eva Zažímalová a členové Akademické rady na slavnostním otevření návštěvníckého centra. Foto J. Plavec.

Fig. 1. Prof. Eva Zažímalová, the president of the Academy of Sciences of the Czech Republic and members of the Academy Council at the ceremonial opening of the Visitor Centre. Photo by J. Plavec.

Obr. 2. Kinosál návštěvníckého centra. Foto M. Frouz.

Fig. 2. The Visitor Centre screening room. Photo by M. Frouz.

Navzdory optimistické atmosféře prvních dnů se ani provoz návštěvnického centra v roce 2020 nevyhnul turbulentnímu vývoji celosvětové pandemické situace. Některé z plánovaných programů se nemohly nabízet a uskutečnit, otevírací doba a podmínky vstupu musely být přizpůsobeny aktuálním nařízením, a nakonec během podzimu došlo k úplnému zavření. Za standardních, neomezených podmínek je návštěvnické centrum veřejnosti otevřeno v období květen až září od úterý do neděle, vždy mezi 10.00 a 18.00. V měsících říjen, listopad, březen a duben platí kratší otevírací doba od 10.00 do 16.00 h. V měsících prosinec až únor je návštěvnické centrum pro běžné návštěvníky uzavřeno, nabízí však pro zájemce na objednávku komentované skupinové prohlídky a edukační programy pro školy a ostatní instituce. Pro děti a mládež jsou v nabídce návštěvnického centra čtyři skupinové edukační programy, přizpůsobené jednotlivým věkovým skupinám (MŠ + 1.–2. třída ZŠ; 3.–5. třída ZŠ; 6.–9. třída ZŠ; SŠ). Programy jsou určeny pro skupiny 20 až 30 dětí a jejich časová náročnost je zhruba 120 minut. Aktivita v rámci programu se odehrává jak v interiéru budovy, tak i v jeho bezprostředním okolí. V roce 2020 se v důsledku omezujících opatření podařilo realizovat tento program jen v jednom případě.

V období od 23. 7. – 12. 10. 2020 (tedy v době, kdy provoz kvůli pandemické situaci nemusel být výrazněji omezen) navštívilo Bránu do římské říše celkem 4351 osob. Převážná většina návštěvníků byla původem z České republiky, výjimečně se jednalo o návštěvníky ze zahraničí (většinou z Rakouska a Slovenska). Kromě návštěvy budovy Návštěvnického centra se velká část osob vydala také na procházku na vrchol Hradiska u Mušova a po trasách navazujících naučných stezek. Mezi nejoblíbenější části expozice patřily multimediální prezentace, zejména promítaný hraný dokument, prezentace antropologické rekonstrukce „Římana“ formou hologramu a interaktivní dotykové panely s množstvím informací i možností edukativních her. Ukázalo se, že zdánlivě nevelká budova díky všem těmto prvkům dokáže zájemcům nabídnout poučení a zábavu na poměrně dlouhou dobu. Nebyly výjimkou ani takové případy, kdy v ní návštěvníci trávili i několik hodin. Návštěvnické centrum nabídlo zapáleným zájemcům o historii možnost zhlédnout ve vitrínách neočekávané množství nálezů, v České republice často unikátních, a na digitálních panelech studovat komplexní informace o různých tematických okruzích z prostředí římské civilizace i barbarského světa. Stalo se však také vyhledávaným cílem rodinných výletů. Děti všech věkových

Obr. 4. Děti při edukačním programu v návštěvnickém centru. Foto V. Florianová.

Fig. 4. Children during an educational programme at the Visitor Centre. Photo by V. Florianová.

kategorií zde nacházely edukativní zábavu v podobě tematických digitálních a stolních her, dřevěné repliky římské zbroje a výstroje, se kterými se mohou vyfotit, anebo si s lektorkami vyzkoušet vojenské římské formace. Značný zájem měli návštěvníci i o tematickou nabídku muzejního obchodu, v němž největší poptávka byla vedle dětských dřevěných zbraní a profesionálních replik šperků či drobných předmětů po obrazových materiálech (např. pohlednice, magnetky, brožury) s tematikou „římského“ Mušova. Až nečekaný zájem byl ovšem registrován i o nabídku knih s tematikou archeologie a starověkých dějin.

Pozitivní reakce na návštěvnické centrum lidé sdělovali ústně, písemně v návštěvnické knize a objevily se též na různých digitálních platformách. Z nich si zde dovolíme citovat tři příklady:

„...Naprostá bomba, úžasně udělané malé muzeum a turistická stezka, výborný personál, velmi povedené videodokumenty a interaktivní místnost s hrami, skládačkami, počítačovými hrami k tématu, venkovní naučná stezka po bývalém římském táboře je taky super... Doporučujeme...“ (Marie Matusu, Google recenze).

„...Tak přesně takto má vypadat moderní muzejní expozice. Perfektně zpracované od budovy přes všechny možné multimediální záležitosti až po exponáty. Platba kartou i v hotovosti, parkování kousek od objektu na bezplatném parkovišti...“ (Radovan Machálek, Google recenze).

„...Skvělá expozice, maximum ve dvou místnostech, cenné exponáty, ale především promyšlený projekt poskytující představu o tématu v souvislostech, za pomoci moderních prostředků – filmu a virtuálních her a kvízů. Personál vstřícný a schopný odpovídat na všetečné dotazy. Velice podařená expozice. Nemluvě o přesahu do exteriéru ve formě naučné stezky kolem římského vrchu...“ (Jana Kopecká, Google recenze).

Kromě běžného provozu se v roce 2020 podařilo též uskutečnit první z plánovaných a pravidelně se opakujících aktivit v návštěvnickém centru. Ve dnech 4.–6. září se konal první ročník římsko-germánského festivalu GERMANIA SUBACTA, který uspořádal Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i., ve spolupráci s obcí Pasohlávky a Jihomoravským krajem a s jejich finanční podporou. Festival byl koncipován a realizován jako nekomerční vzdělávací, osvětová a kulturně-volnočasová aktivita Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Autorem jeho koncepce byl odborný tým této instituce pod vedením B. Komoróczyho. Program v rámci festivalu byl rozložen především do dvou dnů: pátku 4. 9. a soboty 5. 9. 2020. Během pátečního programu bylo možné vyslechnout přednášku odborníků o římských a germánských dějinách jižní Moravy a zhlédnout divadelní představení na téma římských císařů. V exteriéru návštěvnického centra diváci viděli budování tábora římských legionářů a stavbu germánské i keltské vesnice. V sobotu se odborný program zaměřil na putavý výklad o tajemstvích římské gastronomie a na prohlídky

Obr. 3. Provádění po výzkumu v rámci prohlídky návštěvnického centra a lokality na Hradisku u Mušova. Foto P. Růžicková.

Fig. 3. Guided tours of the excavations during an excursion to the Visitor Centre and the Hradisko near Mušov site. Photo by P. Růžicková.

Obr. 5. Římský tábor vybudovaný na Hradisku během festivalu GERMANIA SUBACTA. Foto M. Vlach.

Fig. 5. Roman camp built at Hradisko during the GERMANIA SUBACTA festival. Photo by M. Vlach.

probíhajících archeologických výzkumů na Hradisku u Mušova. Po celý den byly návštěvníkům k dispozici tematické dětské aktivity (herny a rukodělné práce, moderovaný výcvik dětských bojovníků a jejich bitva), občerstvení a ukázky rekonstrukce starověkých řemesel (zejména výroby šperků a odlévání bronzu). Po rozlehlé ploše římské lokality Hradisko u Mušova se odehrávaly ukázky života v táboře římských legionářů a v osadách Germánů a Keltů. Ty byly zpestřeny sportovními zápoleními, gladiátorskými souboji, výkladem o výstroji, výzbroji a způsobu boje jednotlivých kulturních okruhů i odbornými komentáři. Program pak vyvrcholil podvečerní bitvou u germánské vesnice.

Ze strany organizačního týmu byly registrovány veskrze kladné ohlasy na akci, kterou v souhrnu zhlédlo téměř 1000 návštěvníků. Tento počet je třeba v kontextu podmínek, v nichž se pořádání kulturních akcí v roce 2020 odehrávalo, považovat za úspěch. Kvůli nejisté pandemické situaci byla totiž propagace akce jen velmi omezená. Organizátoři, účinkující a mnozí návštěvníci projevíli značný zájem o pravidelné každoroční konání festivalu, který svým úspěšným prvním ročníkem k tomu zcela jistě vytvořil vhodné předpoklady.

Provoz v roce 2021 je plánován jako plnohodnotný, nelze ovšem vyloučit, že do jeho realizace opět zasáhne pandemická situace. Druhý ročník festivalu GERMANIA SUBACTA je plánován na víkend 10.–12. září. O aktuální otvírací době, podmínkách vstupu a o případné možnosti využití některé z programových nabídek informuje návštěvnícké centrum průběžně jak na své webové stránce (Mušov), tak na sociálních sítích.

Internetové zdroje

Archeologie – Mušov: Brána do Římské říše se otevírá [online].

In: *Archeologie – Mušov. Aktuality*. 19. 6. 2020. © 2015–2021 archeologiemusov.cz. [cit. 2021-05-22]. Dostupné z: <https://www.archeologiemusov.cz/aktuality/item/20/>.

Mušov: Mušov. Brána do Římské říše. Návštěvnícké centrum [online].

© 2020 branadorimskerise.cz. [cit. 2021-05-22]. Dostupné z: <https://www.branadorimskerise.cz/>.

Summary

Mušov Visitor Centre – Gateway to the Roman Empire in 2020

One of the pilot popularisation facilities of the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Brno, the Mušov Visitor Centre – Gateway to the Roman Empire, is reopening to the public ahead of the upcoming summer season. After last year's ceremonial opening on 18 June 2020, the centre remained in operation, despite the complicated pandemic situation, until early October. Some of the planned programmes could not be provided while the opening hours and the conditions of entry had to be adapted to the current regulations. Eventually, the centre had to close in the autumn. By 12 October 2020, a total of 4,351 people had visited the Gateway to the Roman Empire. The majority of visitors were from the Czech Republic with most of the foreign visitors coming from Austria and Slovakia. Besides the Visitor Centre, most people visited the Hradisko near Mušov site on the hill and the educational trails following on from there. The most popular features of the exhibition included multimedia presentations, especially the documentary, the presentation of an anthropological reconstruction of “the Roman” in the form of a hologram and interactive touch panels providing a large amount of information and educational games. Alongside everyday operation, the first of the planned and regularly recurring one-off activities was held at the Visitor Centre in 2020. The first year of the GERMANIA SUBACTA Roman-German festival took place on 4–6 September, organised by the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Brno in cooperation and with financial support from the municipality of Pasohlávky and the South Moravia Region. Demonstrations of life in a Roman legionary camp and Germanic and Celtic settlements were held on the extensive area of the Roman site Hradisko near Mušov along with sports competitions, gladiatorial combat, professional commentaries and presentations of the equipment, weapons and methods of warfare in the particular cultural circles. The programme culminated in the early evening with a battle near a Germanic village. The festival attracted almost 1,000 visitors.

Full operation is planned for 2021 although it cannot be ruled out that it will once again be affected by the pandemic situation. The second year of the GERMANIA SUBACTA festival is planned for the weekend of 10–12 September. The current opening hours, conditions of entry and the programme for the Visitor Centre are available at its website (Mušov) and on social media.

Balázs Komoróczy, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Johana Malíšková, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Veronika Florianová, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Projekt Archeologie z nebe. Zpracování fondů dálkového archeologického průzkumu na Moravě a ve Slezsku

Od roku 2018 běží společný projekt čtyř moravských organizací s názvem *Archeologie z nebe. Analýza a prezentace fondů dálkového průzkumu na Moravě a ve Slezsku*. Hlavním řešitelem

projektu, podpořeného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity Ministerstva kultury na léta 2016 až 2022 (NAKI), je Ústav archeologické

Obr. 1. Fotografie z nejstaršího leteckého snímkování na Moravě. Laténské oppidum Staré Hradisko si nechal v roce 1935 nafotit Jaroslav Böhm s Josefem Skutilem, pravděpodobně Vojenským leteckým učilištěm v Prostějově. Snímek byl poškozen při povodních Prahy v roce 2002. Archiv ARÚB, FT000008275.

Fig. 1. Picture from the earliest use of aerial photography in Moravia. Jaroslav Böhm and Josef Skutil had the La Tène oppidum Staré Hradisko photographed in 1935, probably by the Military Aviation School in Prostějov. The photograph was damaged during the 2002 flood in Prague. Archive ARÚB, FT000008275.

památkové péče Brno, v. v. i. (ÚAPP Brno). Dalšími partnery, kteří upnuli své síly ke zpracování a zpřístupnění bohatého moravskoslezského fondu (zejména) leteckých snímků, jsou Národní památkový ústav (NPÚ), Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. (ARÚB) a Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. (ARÚ).

Letecké snímkování archeologických lokalit má na Moravě více než třicetiletou novodobou historii, ovšem systematickému zpracování těchto snímků v archivech a jejich zpřístupnění nebyla dosud věnována dostatečná pozornost (obr. 1). Přitom v archivech několika moravských a slezských institucí byly za dobu používání této nedestruktivní metody uloženy desítky tisíc analogových i digitálních snímků. Některé z nich zachycují již neexistující nebo výrazně narušené archeologické lokality, a jejich výpovědní hodnota je pro dokumentaci kulturního dědictví nenahraditelná. Z finančních důvodů nebyla často věnována dostatečná péče ani fyzickému ošetření negativů, jejich postupná degradace s sebou nese nezvratné informační ztráty. K pořizování leteckých snímků docházelo z různých důvodů (cílená prospekce, mapování již známých archeologických lokalit, dokumentace záchranných výzkumů, leteckých prospekci liniových staveb, pořizování snímků pro publikační účely atd.), čemuž odpovídá také rozmanitý charakter snímků – záchranné/badatelské archeologické výzkumy, archeologické lokality různých typů a časového zařazení, historická jádra měst, kulturní památky, vývoj a proměny kulturní krajiny. Zpracováváné fondy obsahují fotografie od prvních pokusů o snímkování leteckým modelem letadla nestorem letecké archeologie na Moravě Miroslavem Bálkem (obr. 2) až po nejnovější snímky, které vznikly v rámci projektu Archeologie z nebe hyperspektrálním snímkováním (obr. 3). Zásadní část fondu tvoří právě fotografie Miroslava Bála. Pomocí leteckého snímkování, a zpočátku i podrobného studia leteckých měřičských snímků, objevil široké spektrum archeologických lokalit – rondelů (Bálek 1992), pravěkých hrobů s kruhovými žlábků (Bálek 1998), hradišek (Bálek, Hašek 1996), římských krátkodobých táborů (Bálek, Šedo 1998), zaniklých středověkých vesnic, hrádků a tvrzí (Bálek, Unger 1996) a dalších. Letecké snímkování i nadále slouží k mapování archeologického dědictví a odhalování nových archeologických

Obr. 2. Miroslav Bálek na letišti Aeroklubu v Brně-Slatině v roce 1995 s letounem Cessna. Archiv ÚAPP Brno, 51_95-0046.

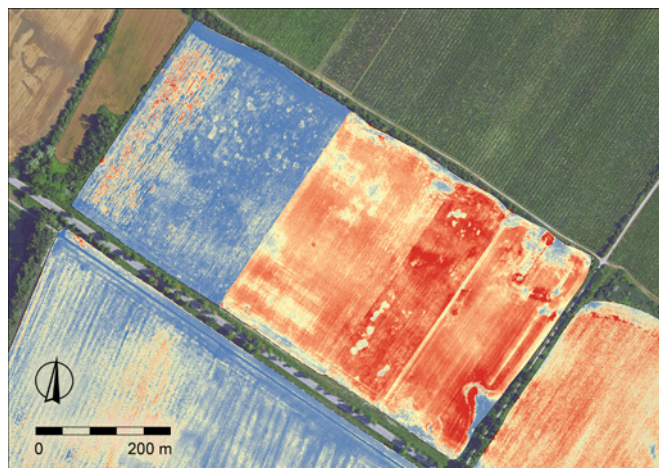
Fig. 2. Miroslav Bálek with a Cessna aircraft at the Brno-Slatina Aeroklub airport in 1995. Archive ÚAPP Brno, 51_95-0046.

lokalit. Další metody dálkového průzkumu Země (DPZ) možnosti nedestruktivního archeologického průzkumu krajiny ještě zásadně rozšiřují.

Představovaný projekt si stanovil několik dílčích cílů: 1) zachovat fond leteckých snímků pro budoucnost v digitální podobě, 2) standardizovat metody sběru a zpracování dat dálkového průzkumu, 3) odborně popsat a revidovat obsah leteckých snímků, 4) revidovat vybrané lokality v terénu a v neposlední řadě 5) zpřístupnit tento fond odborné i laické veřejnosti.

Během prvních dvou let projektu bylo zdigitalizováno cca 12.000 snímků, zejména z fondů ÚAPP Brno a ARÚB. Samotné digitalizaci předcházela revize příslušných fondů a jejich příprava, po digitalizaci bylo potřebné provést opětovnou revizi a srovnání s digitalizáty, a poté jejich selekci na základě kvality a výpovědní hodnoty fotografií. Tato časově náročná činnost probíhá v menším měřítku doposud. Důležitým faktorem byla digitalizace dle stávajících standardů ARÚB/ARÚ, aby byly snímky po zpracování připraveny pro import do Digitálního archivu Archeologické mapy České republiky (Digitální archiv AMČR). Již v rámci digitalizace probíhá částečný postprocessing fotografií a jejich indexace.

Připravovaná standardizovaná metodika sběru dat DPZ nabízí ucelený systém doporučení, jak ke zpracování podobných snímků přistupovat, a zajišťuje tak jednotný postup zpracování takových snímků do budoucna. Nová metodika zohlední i nové metody a typy dat DPZ (Gojda 2019). Na tvorbě metodiky se nejvýrazněji měrou podílí ARÚ, v čele s Martinem Gojdou, který má se snímkováním archeologických lokalit mnohaleté zkušenosti, a části týmu vědecké infrastruktury Archeologický informační systém ČR (AIS CR viz Novák et al. 2020). V rámci tohoto dílčího úkolu byla v první fázi pro všechny účastníky vytvořena databáze, jež slouží jako jednotný nástroj pro popis leteckých fotografií podle projektové metodiky. Databáze byla opatřena formuláři pro popis jednotlivých snímků, lokalit i dílčích letů (katastrální území, lokalita, typ snímku, charakter a popis pozorovaných příznaků, polygony lokalit). K práci s databází byl sestaven samostatný manuál, který kodifikuje postup práce tak, jak byl prezentován a prodiskutován v rámci *Workshopu k evidenci a analýze dat dálkového průzkumu Země (DPZ)* v červnu 2018.

Obr. 3. Mikulov-Mušlov. Příklad ploch se zobrazením výsledků multispektrální prospekce v poloze „Nad Valtickou silnicí“ zobrazující zdravotní stav (míru „stresu“) vegetace (NDV Index) pořízených za pomoci bezpilotních prostředků. Archiv ARÚB; ortofoto: ČÚZK WMS služba.

Fig. 3. Mikulov-Mušlov. Example of areas with displayed results of multispectral prospection at the „Nad Valtickou silnicí“ location depicting the health state (level of „stress“) of the vegetation (NDV Index) acquired using pilotless devices. Archive ARÚB; orthophoto: ČÚZK – WMS service.

Vypracována byla také metodika pro práci s GIS – každý snímek je opatřen polygonem, který vymezí všechny archeologické památky zachycené na leteckém snímku. Toto řešení umožní výsledné zobrazení snímků v online mapovém prostředí Digitálního archivu AMČR. Dosud bylo zpracováno cca 17.000 leteckých snímků, k jejichž větší části byl vytvořen také metadatový popis. Paralelně probíhá vektorizace archeologicky interpretovaných leteckých snímků vybraných významných lokalit v GIS, k některým jsou vytvářeny také 3D vizualizace (ARÚ).

Od roku 2019 pracuje projektový tým na ověřování vybraných lokalit v terénu na základě sesbíraných dat DPZ (např. Komoróczy et al. 2019; Navrátil et al. 2020). Jako příklady vybraných lokalit můžeme uvést usedlost či dvorec v Brodce u Prostějova (okr. Prostějov) spadající do období středověku/novověku, který byl zjištěn díky leteckým a družicovým snímkům. Revize lokality v terénu pomůže upřesnit časové zařazení i charakter lokality. Leteckým snímkováním byly nově zjištěny například příznaky nedokončeného opevnění vzdáleného až 300 m od dochovaného tělesa valu

Obr. 4. Mikulov-Mušlov. Koncentrace vegetačních příznaků v poloze „U Aleje“. Archiv ARÚB.

Fig. 4. Mikulov-Mušlov. Concentration of vegetational marks at the „U Aleje“ location. Archive ARÚB.

na vůbec první letecky snímkané lokalitě na Moravě – na oppidu Staré Hradisko (okr. Prostějov; obr. 1); dále kruhové příznaky na lokalitách Ledce u Brna (okr. Brno-venkov) nebo Klenovice na Hané (okr. Prostějov), jejichž revize v terénu může opět pomoci upřesnit jejich podobu a dataci. V rámci této aktivity probíhají také ověřovací lety nad známými lokalitami (obr. 4); lze uvést například římské struktury v Mikulově, Drnholci (okr. Břeclav) či Pasohlávkách (okr. Brno-venkov). Revizní ověřovací lety přináší v posledních letech nesmírné množství zcela nových informací i v souvislosti s kůrovcovou kalamitou a vytěžováním historicky dosud nejrozsáhlejších ploch lesních porostů.

Letecké snímky budou zpřístupněny odborné i laické veřejnosti v Digitálním archivu AMČR. Většina snímků bude volně dostupná, z důvodu ochrany lokalit tvoří výjimku například nově objevená pohřebiště, jejichž letecké fotografie budou v systému přístupné pouze na úrovni okresu. Metody DPZ i s konkrétními příklady a atraktivními fotografiemi lokalit budou v závěru projektu prezentovány výstavou *Archeologie z nebe*. Ta bude doprovázena kritickým katalogem s případovými studiemi věnovanými jednotlivým typům archeologických areálů, které byly díky leteckému snímkování na území České republiky objeveny a zdokumentovány. Výstava se bude konat v Moravském zemském muzeu, pavilonu Anthropos, v roce 2022.

Příspěvek vznikl v rámci projektu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI II, Ministerstvo kultury ČR) č. DG18P02OVV058 s názvem „Archeologie z nebe. Analýza a prezentace fondů dálkového průzkumu na Moravě a ve Slezsku“.

Literatura:

- Bálek, M. 1992:** Nové sídliště s kruhovým příkopem lidu s moravskou malovanou keramikou v Běhařovicích, okr. Znojmo. *Pravěk Nová řada* 2, 99–104.
- Bálek, M. 1998:** Příspěvek letecké prospekce pro poznání hrobů s kruhovými žlábkami. *Pravěk Nová řada* 7/1997, 439–452.
- Bálek, M., Hašek, V. 1996:** Přínos letecké a geofyzikální prospekce pro poznání nových výšinných opevněných sídlišť na jižní Moravě. *Jižní Morava. Vlastivědný sborník* 32, sv. 35, 7–26.
- Bálek, M., Šedo, O. 1998:** Příspěvek k poznání krátkodobých táborů římské armády na Moravě. *Památky archeologické* LXXXIX(1), 159–183, 189–191.
- Bálek, M., Unger, J. 1996:** Ohrazené středověké vesnice na jižní Moravě. *Archaeologica historica* 21/96, 429–442.
- Gojda, M. 2019:** Dálkový archeologický průzkum a mapování krajinného palimpsestu. *Geografické rozhledy* 29(2) 34–37.
- Komoróczy, B., Vlach, M., Zelíková, M., Sedláček, J., Růžicková, P. 2019:** Revize stavu archeologických komponent v trati Drnholec „Holenická pole“ pomocí prospekčních a málo invazivních výzkumných metod. *Přehled výzkumů* 60(2), 9–56.
- Navrátil, A., Bíško, R., Tencer, T. 2020:** Hradisko Tabulová hora u Klenčovic v době popelnicových polí. *Přehled výzkumů* 61(1), 71–85.
- Novák, D., Lečbychová, O., Kuna, M., Pavloň, T. 2020:** Archeologický informační systém ČR. Jeho poslání, služby a plánovaný rozvoj. *Přehled výzkumů* 61(1), 220–222.

Summary

Archaeology from the sky project: Processing the Moravian and Silesian remote sensing archives.

A joint project of four organisations named *Archaeology from the Sky: Analysis and presentation of Moravian and Silesian remote sensing archives* has been under way since 2018. The principal investigator of the project is the Institute for Archaeological

Heritage in Brno (ÚAPP Brno), the other partners being the National Heritage Institute (NPÚ), the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences, Brno (ARÚB) and the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences, Prague (ARÚ). The presented project has set itself several objectives: 1) to preserve the aerial photographs archive for the future in a digital form, 2) to standardise the methods of collection and processing of remote sensing data, 3) to professionally describe

and revise the contents of aerial photographs, 4) to review selected sites in the field, and, last but not least, 5) to make the archive accessible to both the professional and lay public. The project will be concluded in 2022 by the *Archaeology from the Sky* exhibition.

Zdenka Kosarová, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Olga Lečbychová, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Jarmila Bíšková, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Jubileum Zory Trnáčkové

V polovině července letošního roku oslaví vzácné životní jubileum, 90. narozeniny, bývalá dlouholetá vědecká pracovnice Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., PhDr. Zora Trnáčková, CSc. (14. července 1931). V rodném Slavkově u Brna, kde žila s rodiči a starším bratrem, absolvovala jubilantka základní školní docházku a dále pokračovala studiem na gymnáziích v Bučovicích a v Brně. Vedena svým zájmem o historické vědy se v roce 1950 stala posluchačkou právě a klasické archeologie na Filosofické fakultě Masarykovy university v Brně. Studium ukončila v roce 1955 obhajobou diplomové práce *Osídlení Moravy v období tzv. stěhování národů*, která předznamenala její celoživotní odborný zájem o protohistorii.

Již během studií pracovala na archeologických výzkumech v Moravském museu v Brně a na brněnské pobočce tehdejšího Archeologického ústavu Československé akademie věd, kam v roce 1954 nastoupila jako asistentka. V roce 1959 bylo působení Z. Trnáčkové na Archeologickém ústavu v Brně přerušeno, když byla z politických důvodů, jako osoba nevhodného třídního původu a smýšlení, nucena odejít, a na dalších deset let zakotvila ve Vlastivědném ústavu v Olomouci (dnešní Vlastivědné muzeum v Olomouci). Po rehabilitaci v roce 1969 byla Dr. Trnáčková přijata zpět do Archeologického ústavu ČSAV v Brně, kde pokračovala především ve studium doby římské a období stěhování národů. Svůj odborný růst završila jubilantka v roce 1972 získáním hodnosti kandidáta historických věd po obhájení kandidátské disertace *Kostrové hroby z doby stěhování národů na Moravě*. Ve stejném roce byla jmenována vedoucí ústavní knihovny a v této pozici setrvala až do konce svého působení na brněnském Archeologickém ústavu. Kromě vědecké práce se rovněž podílela na četných záchranných akcích a jejich následné prezentaci v odborném tisku (více viz Sklenář 2005, 593). Dále přeložila řadu odborných textů, zejména do němčiny.

Díky čínorodé povaze a bohatému jazykovému vybavení pokračovala formou aktivní meziknihovnické výměny v kvantitativním i kvalitativním rozšiřování knižního fondu ústavu. Skrze tuto činnost, navazující na aktivity předchozího vedoucího knihovny PhDr. Rudolfa Tichého, CSc., se stala knihovna Archeologického ústavu ČSAV v Brně největším moderním depozitem archeologické literatury na Moravě.

Zora Trnáčková byla vždy vstřícná a ochotná pomoci radou mladším kolegům a předat jim své znalosti a zkušenosti s odbornými problémy i s cizojazyčnou literaturou. Jejím velkým přínosem je vybudování jedinečné odborné knihovny Archeologického ústavu ČSAV v Brně a podíl na poznání Moravy v době římské a v době stěhování národů.

Po odchodu do penze v roce 1991 nezůstala paní doktorka na odpočinku, ale využila své excelentní jazykové vybavenosti a zahájila druhou odbornou profesní kariéru. Začala se aktivně věnovat výuce a překladatelství z angličtiny a němčiny; soudním

překlady z německého jazyka se věnuje přes svůj požehnaný věk dodnes. I přes fyzické obtíže přinášené věkem si dodnes zachovala obdivuhodnou duševní svěžest a kreativitu, kterou by jí mohli závidět i lidé o generaci mladší. Ve své odborné činnosti i v běžném životě používá standardní elektronické komunikační technologie. Na závěr naší milé paní doktorky můžeme za všechny přátele a bývalé kolegy popřát, aby si v rodném Slavkově u Brna ještě dlouho užívala daru aktivního a bohatého intelektuálního života v té největší možné tělesné i duševní pohodě.

Všechno nejlepší, paní doktorko!

Literatura:

Sklenář, K. 2005: *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů*. Praha: Libri.

Summary

Zora Trnáčková's jubilee

PhDr. Zora Trnáčková, CSc., a former researcher at the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Brno celebrates her 90th birthday this year (14 July 1931). After leaving secondary school, she studied prehistory and classical history at the Faculty of Arts, Masaryk University in Brno in 1950–1955 and graduated with her Master's thesis *Osídlení Moravy v období tzv. stěhování národů* [Occupation of Moravia in the Migration Period]. She began work at the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Brno in 1954, participating in rescue excavations and their professional evaluation. Due to political reasons, she left in 1959 and spent ten years at Regional Museum in Olomouc, where she headed rescue archaeological projects. After her rehabilitation in 1969, she returned to the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Brno, working on rescue excavations and their professional presentations. In 1972, she gained her CSc. (PhD) degree after defending her dissertation *Kostrové hroby z doby stěhování národů na Moravě* [Migration Period Inhumation Graves in Moravia]. In the same year, she became the head of the Institute's library and continued publishing minor contributions, mostly on Roman Period (Přítluky, Šarátice) and Migration Period (Mušov) sites. Zora Trnáčková's greatest contribution to archaeology lies in building a modern quantitatively and qualitatively unique professional library of the Institute of Archaeology in Brno and her works enriching the understanding of Moravia in the Roman and Migration Periods. Although she retired in 1991, she continues to teach and translate from English and German, retaining admirable mental vigour and creativity, and an active and positive attitude to life.

Dagmar Vorlíčková

Za Kateřinou Geislerovou

V poslední dekádě měsíce března tohoto roku přišla smutná zpráva, že do archeologického nebe odešla PhDr. Kateřina Geislerová, rozená Pantůčková (26. ledna 1953 – 20. března 2021). Vystudovala historii a archeologii na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (1972–1977), dnes Masarykovy univerzity v Brně. Jako archeolog nastoupila v roce 1977 do Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně (AÚ ČSAV Brno), kde působila do roku 1993, kdy přešla do Ústavu archeologické památkové péče Brno (ÚAPP Brno). Zde pracovala až do svého odchodu do důchodu v roce 2018. Zabývala se problematikou staršího neolitu se zřetelem ke kultuře s lineární keramikou. Aktivně byla zapojena do záchranných archeologických výzkumů z různých období, v době jejího působení v AÚ ČSAV Brno v oblasti Vodního díla Nové Mlýny (okr. Břeclav). Po roce 1993 vzpomeňme její spoluúčast na výzkumu neolitického sídliště ve Žďáru nad Sázavou (okr. Žďár nad Sázavou) a v Brně-Ivanovicích (okr. Brno-město). V ÚAPP Brno měla na starosti oddělení náleзовých zpráv. Výsledky terénních výzkumů průběžně zveřejňovala v odborném tisku, viz její neúplná publikační činnost zveřejněná v Bibliografickém slovníku českých, moravských a slezských archeologů (Sklénář 2005, 188). Jako editorka se spolupodílela na vydání čtyř publikací shrnující výsledky práce Ústavu archeologické památkové péče Brno za léta 1993–1998 (Čižmář, Geislerová, Unger 2000), 1999–2004 (Čižmář, Geislerová 2006), 2005–2010 (Geislerová,

Parma 2013), 2011–2016 (Geislerová, Parma a kol. 2018). Jejím posledním publikačním počinem je kapitola týkající se historie výzkumu na neolitickém sídlišti v Mohelnici na Šumpersku, sepsaná s Radomírem Tichým v roce 2013, jež vyšla tiskem v loňském roce (Geislerová, Tichý 2020, 15–22). Kolegyně Kateřina Geislerová se trvale zapsala do dějin archeologického výzkumu na Moravě. Bohužel osud jí dopřál jen krátký čas zaslouženého odpočinku v kruhu své rodiny.

Literatura

Čižmář, M., Geislerová, K. (eds.) 2006: *Výzkumy – Ausgrabungen 1999–2004*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Čižmář, M., Geislerová, K., Unger, J. (eds.) 2000: *Výzkumy – Ausgrabungen 1993–1998*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Geislerová, K., Parma, D. (eds.) 2013: *Výzkumy – Ausgrabungen 2005–2010*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Geislerová, K., Parma, D. a kol. 2018: *Výzkumy – Ausgrabungen 2011–2016*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Geislerová, K., Tichý, R. 2020: Historie výzkumu. In: S. Stuchlík, R. Tichý a kolektiv: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, 15–22.

Sklénář, K. 2005: *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů*. Praha: Libri.

Summary

Kateřina Geislerová

We received the sad news in March this year of the passing of PhDr. Kateřina Geislerová, née Pantůčková (26 January 1953 – 20 March 2021). In 1977, she majored in history and archaeology at the Faculty of Arts of Jan Evangelista Purkyně University, now Masaryk University in Brno, and joined the Institute of Archaeology of the Czechoslovak Academy of Sciences in Brno where she worked until 1993. In the same year, she began work at the Institute for Archaeological Heritage in Brno (ÚAPP Brno) where she remained until her retirement in 2018. Before 1993, she was involved in rescue excavations of sites of various periods in the area of the Nové Mlýny (Břeclav District) reservoirs. We would like to highlight her participation in the excavations of the Neolithic settlement in Žďár nad Sázavou (Žďár nad Sázavou District) and Brno-Ivanovice (Brno-City District). She was in charge of the excavation reports archive at ÚAPP Brno. With her passing, Moravian archaeology has lost a true expert on the Neolithic period.

Lubomír Šebela, Archeologický ústav, Brno, v. v. i.

Obr. 1. Kateřina Geislerová. Archeologický záchranný výzkum ve Žďáru nad Sázavou, 2004–2006. Osobní archiv K. Geislerové.

Fig. 1. Kateřina Geislerová. Archaeological rescue excavations in Žďár nad Sázavou. Personal archive of K. Geislerová.